

मिति: २०७२।१२।१७

माननीय मन्त्रीज्यू,
गृह मन्त्रालय,
सिंहदरवार, काठमाण्डौ,
नेपाल ।

विषय: जग्गा अधिग्रहण एवं मूल्य निर्धारण सम्बन्धमा उजुरी गरेको बारे ।

महोदय,

उपरोक्त सम्बन्धमा काठमाण्डौ तराई मधेश फाष्ट ट्राय्क आयोजनाको सडक निर्माणको लागि आवश्यक पर्ने जग्गा अधिग्रहण सम्बन्धमा गृह मन्त्रालय, जिल्ला प्रशासन कार्यालय, ललितपुर मार्फत मुआब्जा निर्धारण गरेको सूचना मिति २०७२।१२।१४ मा राष्ट्रिय दैनिक अन्नपूर्ण पोष्टमा प्रकाशित गरिएकोमा उक्त मुआब्जा निर्धारणमा चित्त नबुझेमा १५ दिनभित्र गृह मन्त्रालय, सिंहदरवारमा उजुर गर्नु भनी सूचना प्रकाशित भएकामा हामी तपसिलका साविक खोकना गा.वि.स.का वासिन्दाहरूलाई जग्गा अधिग्रहणको लागि मूल्य निर्धारण लगायतका विषयहरूमा चित्त नबुझेको हुँदा निम्नानुसारको आधार सहित आफ्नो दावी विरोध देहाय वमोजिम गर्दछौं ।

(१) अन्तर्राष्ट्रिय कानून

यस्ता विषयमा स्थानिय जनताको सर्वोपरि हित हुने गरी स्थानिय जनताको हक अधिकार सुरक्षित हुने गरि उनिहरूको सम्मानजनक बाच्ने अधिकारको सम्मान गर्ने गरी स्थानिय नागरिक संग प्रस्तावित परियोजनाको आवश्यकता, महत्व र त्यसबाट हुने वातावरणीय हानी एंवम परियोजनाबाट हुने लाभको बांडफाडमा समेत स्थानिय नागरिकलाई सहभागि गराउन विभिन्न तहका वार्ता, छलफल हुने गर्दछन तवमात्र प्रस्तावित परियोजनामा स्थानियको स्वामीत्व प्राप्त हुन्छ र परियोजना निर्माणमा सहजता हुन्छ । यसका साथै अन्तर्राष्ट्रिय कानून अनुसार हरेक परियोजनामा स्थानिय स्तरका बुद्धिजिवि, राजनितिज्ञ, समाजसेवि र संघ संस्थाका प्रतिनिधिहरूको उपस्थिति हरेक छलफलमा अनिवार्य गरिन्छ ताकी स्थानिय स्तरका जनताहरूले आफ्नो भुमि गुमाउनु भन्दा पूर्व परियोजनाबाट स्थानिय क्षेत्र तथा देशलाई हुने लाभका सम्बन्धमा उनिहरूले प्रष्ट संग बुझ्न सकुन र आश्वस्त हुन सक्नेछ ।

यसैगरी स्थानिय नागरिक र प्राविधिक टोलिको सयुक्त अनुगमनद्वारा हरेक परियोजना निर्माण हुने स्थलको नक्साङ्कनको क्रममा विभिन्न विकल्प सहित प्रष्ट हुने गरेका हुन ताकि भविष्यमा यदि दावि विरोध आएमा विकल्प नक्सा प्रस्तुत गर्न सकियोस । यि यस्ता अन्तर्राष्ट्रिय कानून र मान्यताले गर्दा हरेक ठुला खाले परियोजनामा स्थानिय जनताको अधिकतम लाभ सुनिश्चित गरिन्छ र हरेक नागरिकको मर्म तथा समस्यालाई सम्बोधन गर्ने तर्फ पहल गरिन्छ जस्ले गर्दा स्थानिय जनताकै सहयोगमा भविष्यमा यस्ता परियोजना सफल पनि हुने गर्दछन ।

(२) राष्ट्रिय कानून

हाम्रो देशमा विगत केहि वर्ष देखि यस्ता खाले ठुला परियोजनाहरू वन्ने क्रम बढिरहेको र विगतमा समेत केहि परियोजनामा स्थानियलाई शेयरमा सहभागि गराउने, रोजगारिको सुनिश्चितता गर्ने, सरोकार

समितिहरू मार्फत छलफल गर्ने र सयुक्त रुपमा निर्णय गर्ने प्रचलन स्थापित भैसकेको छ यस्का साथै स्थानिय संग सम्पूर्ण पक्षमा खुला छलफल नचलाएको, सरोकार समीति मार्फत सहमति नागरिक परियोजनामा स्थानियको विरोध प्रदर्शन भएका पूर्ण घटनाहरु सार्वजनिक भएका हुन जस्को कारण परियोजना सम्पन्न हुन सकेका हुदैनन ।

(३) धार्मिक पुरातात्विक, सांस्कृतिक प्रचलन

ख्वखना, च्खखना, कुदेश, क्वार, क्वयना, ईटा, खौपाः, कँपाः, जलपाः आदि यहाँका आदिवासीहरुको ऐतिहासिक प्राचीन, धार्मिक स्मारक सिखाली क्षेत्र, प्राचीन कुदेश क्षेत्र, यस भित्रको पुरातात्विक सम्पदा, ख्वखना, कुदेश र सँदेशको प्राचीन सम्बन्ध, कुदेश ख्वखनाको सभ्यता अनि यसको प्रभाव अहिले सम्म सांस्कृतिक रुपमा जीवित छन् । आज नेपाल सरकारले कुदेशको पुरातात्विक सम्पदा सिखाली धार्मिक स्मारक, संस्कृति प्राचीन लिपी, भाषा आदिको सम्बर्द्धन एवं सुरक्षा आदिको संरक्षण गरी दिगो पर्यटनको विकास गर्नुपर्नेमा यहाँको ईतिहास नै अन्त्य गर्ने कार्य गर्न खोजेकोमा कानून सम्मत भएन । यस कारण समग्र परियोजनाको विकल्प र यस क्षेत्रको विकल्प माथि छलफल गरियोस् साथै यस क्षेत्रको धार्मिक, परातात्विक एवं सांस्कृतिक सम्पदाको विकास गर्ने योजना सहित जनताको अधिकार संरक्षण सहित आउनु पर्नेमा सो कार्य हुन सकेन ।

(४) दावि विरोधका आधारहरु

१) मिति २०७१।०५।१६ गते साविक खोकना गा.वि.स.का सचिव श्री नगेन्द्र पौडेलज्यूको अध्यक्षतामा काठमाण्डौं तराई फाष्ट ट्राय्क सम्बन्धि तत्कालिन गा.वि.स.को अगुवाईमा स्थानीय राजनैतिक दलका प्रतिनिधिहरु सहितको फाष्ट ट्राय्क समन्वय समिति र खोकना जन सरोकार समूहका प्रतिनिधिहरु सम्मिलित संयुक्त बैठकबाट भएका निर्णय तथा मागहरु काठमाण्डौं तराई मधेश फाष्ट ट्राय्क आयोजना मध्य बानेश्वर, काठमाण्डौंलाई बुझाएको निम्नानुसारको मागपत्र उपर कुनै सम्बोधन नभएको ।

- (क) फाष्ट ट्राय्कको स्पष्ट धारणा सहित २०२१ सालको नापी नक्सा वमोजिम हुने गरी खोकना गा.वि.स.मा पर्ने बागमति खोलाको किनारा अधिकार सम्पन्न बागमति ढल सुधार समितिसंग समन्वय गरी सडक ट्राय्क निर्माण गर्नुपर्ने ।
- (ख) आयोजनाको नाम काठमाण्डौं/खोकना - तराई मधेश फाष्ट ट्राय्क सडक आयोजना भनी नाम संशोधन गर्नुपर्ने ।
- (ग) फाष्ट ट्राय्कमा खोकनाका आदिवासी तथा पिडीत वर्गलाई शेयर वितरण गर्ने अवधारणा भएको खण्डमा जग्गावालाहरुलाई शेयर लगानी गर्न दिन कोटा छुट्याउनु पर्ने ।
- (घ) फाष्ट ट्राय्कले खोकना गा.वि.स. अन्तर्गत पर्ने सांस्कृतिक दृष्टिकोणले अत्यन्त महत्वपूर्ण रहेको सांस्कृतिक सम्पदाहरुको उचित संरक्षण र सम्बर्द्धन एवं विकासका लागि विशेष योजना ल्याउनको लागि नेपाल सरकारबाट उचित व्यवस्था गर्नुपर्ने ।
- (ङ) फाष्ट ट्राय्कबाट स्थानीय सरकारलाई ऐन, नियम अनुसार प्राप्त हुने रोयल्टी खोकनाका लागि प्राप्त हुनुपर्ने ।

- (च) फाष्ट ट्राय्कमा पर्ने खोकनाका जग्गा पीडितहरुलाई पीडित क्वार्टर् दिई विभिन्न सहूलियत र सुविधाहरु दिनुपर्ने । जस्तै:- याता शुल्कमा पूर्ण सहूलियत,
- (छ) बागमति नदिलाई पूर्ण रुपमा स्वच्छताका लागि आयोजनाले विशेष योजना ल्याउनु पर्ने र खोकना -सोखेल जोड्ने पक्की पुल निर्माण गर्नुपर्ने ।
- (ज) फाष्ट ट्राय्कका लागि आवश्यक कर्मचारीहरु र जनशक्तिको आपूर्ति खोकनाका आदिवासी ज्यापू समुदायबाट गरिनु पर्ने ।
- (झ) फाष्ट ट्राय्क निर्माण आयोजनाबाट यस खोकना क्षेत्रमा अस्पताल खोल्नका लागि खोकनावासीले सार्वजनिक निःशुल्क जग्गा उपलब्ध गराएपछि सार्वजनिक अस्पताल निर्माण गरिदिनु पर्ने ।
- (ञ) खोकना क्षेत्र अन्तर्गत फाष्ट ट्राय्क निकासीका लागि आवश्यक सहायक मार्गहरु खोकना-चक्रपथ, स्यू:लँ-सिकाली चौर, तार लँ-मगरगाउँ तथा खोकना गा.वि.स.भित्रका अन्य सम्पूर्ण बाटो घाटो र सार्वजनिक स्थलहरु निर्माण गर्न बजेटको व्यवस्था गर्नुपर्ने ।
- (ट) खोकना क्षेत्रमा हुने फाष्ट ट्राय्क निर्माण गर्दा जग्गा पीडित र खोकना गा.वि.स.लाई सहभागि गराउनका लागि सरकारका तर्फबाट निर्माण कम्पनीसंग समन्वय गर्ने वातावरण मिलाउनु पर्ने ।
- (ठ) प्रचलित ऐतिहासिक नगरी खोकना बस्ती भित्रका सांस्कृतिक सम्पदाहरु जगेर्ना गरी नमूना पर्यटकीय स्थलको रुपमा विकसित गर्नुपर्ने ।
- (ड) जग्गाको मुआब्जा वितरण गर्दा जग्गा सम्बन्धि परी आउने समस्या हल गरी खोकना वडा कार्यालयमै बसी वितरण गर्नुपर्ने ।
- (ढ) फाष्ट ट्राय्क र ल्याण्ड पुलिङ्ग गरी बाँकी रहेका सम्पूर्ण जग्गामा आधुनिक कृषि क्षेत्रका रुपमा विकसित गर्न विशेष योजना ल्याउनुपर्ने ।
- (ण) फाष्ट ट्राय्कमा संचालन हुने सवारी साधनका लागि आवश्यक पर्ने ईन्धन आपूर्ति गर्नका लागि खोकना सामुदायिक पेट्रोल पम्प संचालन गर्न स्थानीय रुपमा खोकना विकास कोष खडा गरी संचालन गर्न दिनुपर्ने ।
- (त) फाष्ट ट्राय्कमा पूरै जग्गा परी विस्थापित हुने खोकनाका कृषकहरुलाई विशेष व्यवस्थापन गर्नुपर्ने ।
- (थ) चारै वटा आयोजनाहरु (बाहिरी चक्रपथ, बागमति कोरिडोर, हाईटेन्सन लाईन र फाष्ट ट्राय्क) लाई एउटै ठाउँबाट लगी सकेसम्म न्यूनः जग्गा मात्र अधिग्रहण गर्नुपर्ने ।
- (द) जग्गाको मुआब्जा निर्धारण गर्दा जग्गाको मूल्याङ्कन निम्नानुसार हुनुपर्ने ।
- १) कच्ची मोटरवाटो प्रति आना रु. १०,००,०००/- (दश लाख)
- २) गोरेटो वाटो प्रति आना रु. ८,००,०००/- (आठ लाख)

- ३) बाटो नभएको प्रति आना रु. ६,००,०००/- (छ लाख)
- (ध) फाष्ट ट्राय्क निर्माण गर्ने क्रममा गठन हुने सबै समितिहरुमा खोकनाका स्थानीय प्रतिनिधीहरु अनिवार्य रुपमा सहभागी गराउनु पर्ने ।
- २) काठमाण्डौं तराई मधेश फाष्ट ट्राय्क आयोजनाको सडक निर्माणको लागि जग्गा अधिग्रहण सम्बन्धमा यस अघि निकालिएका सूचनाहरुमा अन्य निवेदकहरु लगायत यस क्षेत्रका बासिन्दाहरुलाई चित्त नबुझेको हुनाले सो सम्बन्धमा हामीहरुले उठाएका समस्या र मागहरुका बारेमा समाधानका लागि छलफल एवम् समस्याको सम्बोधन नगरी मुआब्जा निर्धारण गरिएकोमा हामी सरोकारवालाहरुको मञ्जुरी रहेको छैन ।
- ३) काठमाण्डौं तराई मधेश फाष्ट ट्राय्क सडक निर्माणका लागि आवश्यक पर्ने जग्गाहरुको जग्गा प्राप्ती गर्न मूल्य निर्धारण गर्नु भन्दा पहिले EIA प्रतिवेदन समुदाय माझ प्रसतुत गरी समुदायले स्वीकारे पश्चात् मात्र देहायका समस्याहरुको बारेमा छलफल गरी मुआब्जा निर्धारण गरी सूचना प्रकाशित गर्नुपर्नेमा सो सम्बन्धमा कुनै छलफल एवं समस्याको समाधान नगरी गरिएको मूल्य निर्धारण हामीहरुको लागि मञ्जुरी छैन । यस सम्बन्धमा पहिला निम्न कुराहरुको समाधान हुनु पर्दछ ।
- (क) ललितपुर जिल्ला साविक खोकना गा.वि.स.को हाल कार्यविनायक नगर पालिकाका जग्गाहरुमा काठमाण्डौं तराई मधेश फाष्ट ट्राय्क, वागमति कोरिडोर, काठमाण्डौंको बाहिरी चक्रपथ, काठमाण्डौं रेलवे सेवा एवं विद्युतको 133KV हाईटेन्सन लाईनमा समेत जग्गाहरु पर्ने भएको हुनाले यस क्षेत्रका स्थानिय बासीहरुलाई अति प्रभावित हुने देखिएकोले सो सम्बन्धी विषयमा छलफल नै नगरी गरिएको मुआब्जा निर्धारण कानून अनुकूल नहुँदा हाम्रो लागि मान्य छैन ।
- (ख) काठमाण्डौं तराई मधेश फाष्ट ट्राय्क, हाईटेन्सन लाईन, वाहिरी चक्रपथ, वागमति कोरिडोर एवम् रेल्वे सेवा समेतका लागि आयोजना यसै क्षेत्र भएर संचालन हुने भएकाले यसका लागि जग्गा अधिग्रहण गर्दा परापूर्व कालदेखि बसी आएका खोकनाबासीहरुले आफ्नो परम्परादेखि बसी आएको थाकथलो छाडी विस्थापित भई बसोवास छिन्न भिन्न हुने हुँदा आफूले चलाई आएको संस्कृति धार्मिक पुरातात्विक एवं गुठी सम्बन्धि कार्यहरु लोप हुने भएकाले योजनाहरु एकिकृत रुपमा तर्जुमा गरी संचालन गर्दा कमभन्दा कम धार्मिक सांस्कृतिक स्थल एवं बस्ती विस्थापित हुने भएकाले यस्ता विस्थापितमा परेका लागि संरक्षण एवं व्यवस्थापन गर्नको लागि सोही क्षेत्र आसपासका जग्गा अधिग्रहण गरी जग्गाको सट्टा जग्गा भर्ना दिई एकिकृत बस्ती वसाल्ने कार्य योजना समेत एकै साथ थालनी गर्नुपर्ने ।
- (ग) काठमाण्डौं तराई मधेश फाष्ट ट्राय्कको लागि जग्गा अधिग्रहण गर्दा अधिग्रहणमा पर्ने र त्यसले प्रभावित पर्ने त्यस क्षेत्रका मठ मन्दिर, पोखरी, पाठशाला(स्कूल) पुरातात्विक एवं पर्यटकीय दृष्टिले समेत महत्वपूर्ण संरचनाहरु संरक्षण एवं सम्बर्द्धनको लागि उचित व्यवस्था गर्नुपर्ने राज्यको दायित्व भएको हुँदा सो सम्बन्धि ध्यान दिनुपर्ने ।

- (घ) - खोकना धार्मिक एवं सांस्कृतिक क्षेत्र समेत भएकाले यहाँ विभिन्न किसिमका धार्मिक एवं सांस्कृतिक स्थलहरू गुठियारहरूले चलाई आएका छन् । यस्ता गुठी चलाउनका लागि साविक देखि नै गुठीका जग्गाहरू कमाई त्यसबाट आएको आयस्ताले गुठी चलाई आएका किसान एवं गुठियारहरूले कमाएका जग्गा अधिग्रहणमा परेपछि आफूले सयौं वर्षदेखि संरक्षण गरी कमाई आएको जग्गाबाट विमूख हुनुपर्ने भएको छ । त्यस्ता गुठियारहरूले कमाएको जग्गा अधिग्रहणमा परेका गुठियार एवं किसानले के कस्तो मुआब्जा पाउने हो ? सो गुठिलाई आउँदा दिनहरूमा के कसरी अविछिन्न रूपमा राख्न सकिन्छ भनी त्यसको यथोचित व्यवस्थापन हुनुपर्दछ । सो नगरी आयोजना कार्यान्वयन हुन नसक्ने भएकोले त्यस कुराको यकिन गरेर मात्र जग्गाको मुआब्जा निर्धारण हुनु पर्दछ । त्यो नभएको हुँदा जिल्ला प्रशासन कार्यालय, ल.पु.बाट भएको मूल्य निर्धारण खोकनाका आदिवासीको लागि ग्राह्य छैन ।
- (ङ) आयोजनाले अधिग्रहण गरेको क्षेत्र मात्र प्रभावित हुने नभई त्यस क्षेत्रमा बसोवास गर्ने सम्पूर्ण जन समूहलाई प्रभाव पार्ने भएकोले त्यस क्षेत्रको एकिकृत विकास निर्माण, धार्मिक, सांस्कृतिक एवम् ऐतिहासिक स्थलको संरक्षण गरी वातावरणीय संरक्षण हुने कार्यक्रमहरूको पूर्वाधार तयार गरेर मात्र आयोजना संचालन गर्नुपर्ने ।
- (च) खोकना गा.वि.स.मा अनेक किसिमका धार्मिक, सांस्कृतिक सम्पदाहरू रहेकाले त्यसको संरक्षण, संवर्द्धन एवम् विकासका लागि उचित व्यवस्था गरेर मात्र आयोजना अगाडि बढाउनु पर्दछ ।
- ४) खोकना गा.वि.स.को जग्गाहरू काठमाण्डौं तराई मधेश फाष्ट ट्रयाक अन्तर्गत बाटोमा परेको जग्गाहरूको मुआब्जा मिति २०७२।१२।१४ को अन्नपूर्ण पोष्टमा प्रकाशित भएको मूल्याङ्कन निकै कम भई वैज्ञानिक एवं कानून बमोजिम नभएकोले सो मूल्याङ्कन हामीहरूलाई ग्राह्य नभएको हुनाले निम्न आधारहरूमा मूल्याङ्कन गरी मुआब्जा उपलब्ध गराउनु पर्दछ ।
- (क) मिति २०७२।१२।१४ मा अधिग्रहणमा परेका जग्गाहरूको मूल्य निर्धारण पूर्व जग्गा प्राप्ति ऐन, २०३४ को दफा ६ बमोजिम प्रारम्भिक कारवाही गरी दफा ७(१) बमोजिम के के नोक्सानी हुन जान्छ त्यसको प्रारम्भिक छानविन गरी त्यस्तो क्षतिपूर्ति के कति भएका छन् ? मूल्याङ्कन गरी सरोकारवाला व्यक्तिलाई क्षतिपूर्ति दिने र त्यस्तो निर्धारित क्षेत्रभित्र सरोकारवालाई चित्त नबुझे जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा उजुर गर्न पाउने व्यवस्था भएकोमा त्यस्तो के कति क्षति भएका छन् भन्ने कुरा यकिन गरी मूल्य निर्धारण गर्ने लगायतका काम नभएवाट हामी सरोकारवाला व्यक्तिहरूले उजुर दिन पाउने हकबाटै वञ्चित गरिएको छ । दफा ६, ७ र ८ को प्रकृया पूरा नगराई मूल्य निर्धारण हुन सक्दैन । सो प्रकृया पूरा हुनु पर्दछ ।
- (ख) मिति २०७२।१२।१४ को अन्नपूर्ण पोष्टमा प्रकाशित भएको सुचना अनुसार निर्धारण गरिएको मूल्याङ्कन वैज्ञानिक एवम् जग्गा प्राप्ति ऐन, २०३४ बमोजिम भएको छैन, अधिग्रहणमा परेको जग्गाको मुआब्जा मूल्याङ्कन गर्दा ऐनको दफा १३ बमोजिम मूल्याङ्कन समितिले अधिग्रहणमा

परेको जग्गाको मुआब्जा निर्धारण गर्दा सोही दफाको उपदफा ३ र ऐनको दफा १४ समेतलाई मध्यनजर राखी मुआब्जा निर्धारण गर्नुपर्ने कानूनी व्यवस्था रहेकोमा सो वमोजिम मूल्य निर्धारण नभएको हुँदा हामीलाई मान्य छैन ।

- (ग) आयोजनामा पर्ने जग्गाहरु अधिग्रहण गर्दा प्राप्ति ऐन, २०३४ को दफा ६, ७, ८, ९, १०, ११ र १२ का प्रकृयाहरु अवलम्बन गर्नु पर्दछ । जग्गा प्राप्ती ऐनले निर्धारण गरेका ऐनका प्रावधानहरु अवलम्बन नगरी प्रभावित व्यक्तिहरुले आफूले चित्त नबुझे सो उपर उजुर गर्न पाउने हकलाई बन्देज लाग्ने गरी भएको अधिग्रहणबाट हामी प्रभावित व्यक्तिहरुको उजुर गर्ने हक हनन हुनेगरी अधिग्रहण गरी मूल्य निर्धारण गरेबाट हामी प्रभावित व्यक्तिहरुलाई मर्का पर्न गएको छ ।
- (घ) जग्गा प्राप्ती ऐन, २०३४ को दफा १३ वमोजिम गठित मुआब्जा निर्धारण समितिले मूल्य निर्धारण गर्दा ऐनको दफा १८ मा उल्लेखित कुराहरुलाई ध्यानमा राखी मूल्य निर्धारण गर्नुपर्नेमा सो अनुसार मूल्य निर्धारण भएको पाइएन ।
- (ङ) नेपाल सरकारले जग्गा प्राप्त गर्दा के कस्तो प्रयोजनको लागि जग्गा प्राप्त गर्ने हो ? त्यसबाट प्रभावित व्यक्तिहरुलाई के कस्तो प्रभाव पर्दछ ? भन्ने कुरा लगायतका दफा १८ मा उल्लेखित कुराहरु अवलम्बन गरी दफा १३ को उपदफा ३ वमोजिम पूरा जग्गा पर्ने र केही जग्गा पर्नेको हकमा वेग्लावेग्लै मूल्य निर्धारण गर्नुपर्ने र दफा १४ वमोजिम सम्पूर्ण (पूरा) जग्गा पर्ने व्यक्तिले मुआब्जा वापत जग्गा नै लिने हो होईन भन्ने कुरा यकिन नगरी गरिएको मूल्याङ्कन कानून सम्मत नभएकोले हाम्रो लागि उक्त निर्धारण गरिएको मूल्य मान्य छैन ।
- (च) मिति २०७२।१२।१४ को पत्रिकामा प्रकाशित सूचना अनुसार प्रकाशित मूल्याङ्कनमा सैवु आवाससंग जोडिएका जग्गा मूल्याङ्कन गर्दा फरक फरक मूल्य कायम गरिएको छ भने अर्कोतिर केही जग्गा पर्ने र पूरा जग्गा पर्नेको एउटै मूल्य कायम भएको छ । यो हुन सक्दैन । कुनै कित्ता जग्गाको केही भाग जग्गा अधिग्रहणमा परी बाँकी रहेको जग्गा प्रयोगहीन हुने भएकोलाई सोही वमोजिम मूल्याङ्कन हुनु पर्नेमा सो तर्फ विचार नगरी भएको मूल्याङ्कन कानून एवं न्यायसंगत हुन सक्दैन ।
- (छ) आदिमकालको देवता सिकाली देवीको जात्रा मनाउने थलो सिकाली चौर र पुरातात्विक स्थल कुदेश, खोकनाको गुठीहरु, देल, स्यूल, विभिन्न सामाजिक र सांस्कृतिक गुठीहरुलाई संरक्षण गर्न नेपाल सरकारबाट गुरुयोजना तय गर्नुपर्ने ।
- (ज) हाल भएको मूल्य निर्धारण सो क्षेत्रमा परापूर्व कालदेखि बसोबास एवं भोगचलन गरी आएका जनसमुदायलाई प्रत्यक्ष वा परोक्ष असर पर्ने कुरालाई ख्याल नगरी केही समय अगाडि फाष्ट ट्राय्क खुल्न लागेको छ, फाष्ट ट्राय्क खुल्दा फाईदा हुन्छ भनी जग्गा खरिद गर्नेहरुको हित अनुकूल हुने गरी मूल्य निर्धारण एवं ट्राय्कको एलाईन्मेण्ट परिवर्तन गरिएको पाईन्छ, पराम्परादेखि बसोबास गरी आएका जनसमुदायलाई त्यस ठाउँबाट अन्यत्र सार्दा पर्ने असर त्यस आयोजनाले कालान्तरमा पर्ने वातावरणीय प्रभाव समेतलाई विचार गरी

मूल्याङ्कन हुनुपर्नेमा सो बमोजिम नभएको मूल्याङ्कनले परम्परादेखि बसी आएको जनसमुदायलाई असर पर्न गएको छ ।

- (भ) काठमाण्डौं तराई मधेश फाष्ट ट्राय्क आयोजना 3P Project अन्तर्गत व्यापारिक प्रयोजनको लागि निर्माण गर्ने उद्देश्य राखेको छ । यस्तो व्यापारिक प्रयोजनको लागि जग्गा अधिग्रहण गर्दा अन्य सेवामूलक आयोजनाको लागि भन्दा पृथक किसिमबाट अधिक मूल्य निर्धारण गर्ने अन्तर्राष्ट्रिय प्रचलन रहेकोमा त्यस तर्फ विचार नगरी मूल्य निर्धारण गरेको पाइयो । यस तर्फ समेत विचार गरी मूल्य निर्धारण गर्न आग्रह गर्दछौं । त्यस्ता खालका व्यापारीक लाभ हुने अवस्थामा देहायका क्षेत्रमा पीडित सरोकारवाला समुदायलाई सहभागि गराउनु पर्दछ । जस्तै: रुट गाडी संचालन, पेट्रोल पम्प संचालन, व्यवस्थित पार्किङ आदि ।
- ५) माथि उल्लेखित प्रावधानहरु पूरा गरी जग्गा अधिग्रहण गरी योजना संचालन गर्दा शेयर वाँडफाँड गर्ने भएकोमा जग्गा अधिग्रहणमा पर्ने व्यक्ति र सो आयोजनाले प्रभाव पार्ने व्यक्तिहरुलाई पर्न गएको प्रभावको आधारमा शेयर उपलब्ध गराई प्रभावित क्षेत्रका समुदायको शिक्षा, स्वास्थ्य र रोजगारीको ग्यारेण्टी हुनु पर्दछ ।
- ६) सो आयोजनाबाट हुने आम्दानीको निश्चित मुनाफा सोही क्षेत्रको विकास निर्माणमा लगानी गर्ने प्रावधान गरिनुको अतिरिक्त प्रभावित क्षेत्रमा आयोजनाले सामुदायिक अस्पतालको निर्माण गरी निःशुल्क स्वास्थ्य उपचार गर्ने व्यवस्था गर्नु पर्दछ ।
- ७) जग्गा प्राप्ती ऐन, २०३४ को दफा २७ अनुसार नेपाल सरकारले सार्वजनिक कामको लागि कुनै जग्गा सम्बन्धित जग्गावालासित वार्ताद्वारा प्राप्त गर्न सक्नेछ भनी स्पष्ट व्यवस्था भईरहेको अवस्थामा आयोजनामा परेको जग्गाको मूल्य निर्धारण गर्दा स्थानीय जग्गाधनी, गुठी लगायत सरोकारवालासंग परामर्श गरी मूल्य निर्धारण गर्नुपर्नेमा सो सम्बन्धमा कुनै परामर्श नगरी मिति २०७२।४।२९ मा मूल्य निर्धारण समितिले मूल्य निर्धारण गरी मिति २०७२।१२।४ मा अन्नपूर्ण पोष्टमा प्रकाशित मूल्याङ्कन मुआवजा हामीहरुको लागि मान्य छैन । सरोकारवाला सबै पक्षसंग छलफल गरी सबैको सहमतिमा मूल्य निर्धारण हुनुपर्दछ ।
- ८) काठमाण्डौं तराई मधेश फाष्ट ट्राय्क आयोजनाको लागि प्राप्त गरेको जग्गा सो आयोजनाको लागि आवश्यक नभएमा वा आयोजना कार्यान्वयन नभएमा अन्य आयोजनामा प्रयोग नगरी सम्बन्धित जग्गाधनीहरुलाई जग्गा फिर्ता गर्नुपर्दछ भनी स्पष्ट व्यवस्था भएको हुँदा सोही अनुसार हुनु पर्दछ ।
- ९) काठमाण्डौं तराई मधेश फाष्ट ट्राय्क आयोजना जग्गा प्राप्ती भएपछि तुरुन्त आयोजना शुरु गर्नु पर्दछ । आयोजना निर्धारित समय भन्दा ढिला भएमा त्यस बेलाको मूल्याङ्कन अनुसार जग्गाको मूल्याङ्कन गरी नपुग मुआवजा सरोकारवाला पक्षलाई दिनु पर्दछ ।
- १०) काठमाण्डौं तराई मधेश फाष्ट ट्राय्क आयोजनाको सडक निर्माण हुँदा सडकको दायाँ बायाँ तर्फ सडक संचालन नरहने भएकोले दायाँ बायाँ तर्फ आवत जावत गर्न सडकको अभाव हुन नदिन सडकका दायाँ बायाँ तर्फ वाटो बनाउने योजना समेत एकै साथ हुनुपर्दछ । तर त्यसका लागि थप जग्गा अधिग्रहण गर्न पाईने छैन ।

११) मिति २०७२।१।१२ मा आएको विनाशकारी महाभूकम्प र त्यसपछि आएका पराकम्पनले खोकना लगायतका क्षेत्रमा ठूलो क्षति पुऱ्याई राष्ट्रिय संकट आएको छ । त्यस्तो भूकम्पले क्षति पुऱ्याएको स्थानमा पहिला त्यसको पुर्ननिर्माण गरेपश्चात् मात्र राष्ट्रिय गौरवका आयोजना संचालन गर्नुपर्ने अन्तर्राष्ट्रिय मान्यता रहेकोले सो अनुसार पहिला भूकम्प पीडितको उचीत व्यवस्था गरी आयोजना संचालन गर्न आग्रह गर्दछौं ।

१२) भूकम्पले क्षति पुऱ्याएका ठाउँमा घरहरु निर्माण गर्दा नेपाल सरकारले दिएको नक्सा अनुसार मौलिक पर्यटकीय घर निर्माण गर्दा एउटा घर निर्माण गर्न कम्तीमा ७०-७५ लाख लाग्ने अनुमान गरेको छ तर मूल्याङ्कन समितिले मुआब्जा निर्धारण गर्दा सो तर्फ कुनै विचार गरिएको देखिँदैन । सो समेतलाई विचार गरी मूल्य निर्धारण गर्नु पर्दछ । साथै राष्ट्रिय विपत्तिको बेला, स्थानिय नागरिकहरु घरवार विहिन भएको बेला, सरकारले नागरिकलाई सुरक्षा प्रदान गर्ने बेला एकतर्फि रुपमा यस्तो निर्णय गरि मुआब्जा निर्धारण गरेकोले नेपाल सरकार स्थानिय वासि प्रति गम्भीर नरहेको देखिन्छ । त्यसबाट खोकनाको पहिचान नै गुम्न सक्ने खतरा देखिन्छ ।

(५) अव हनुपर्ने निर्णय

(१) नेपालले गणतन्त्रात्मक लोकतान्त्रीक संविधान निर्माण गरेको छ विस्वका उत्कृष्ट प्रचलनहरुको अध्ययन गरी मौलिक हक अधिकारको ग्यारेण्टि गर्दै जनतालाई महत्वपूर्ण स्थान दिने गरि नेपालको कानुनि प्रणालिको सुरुवात भएकोछ । जनताले आफ्नो निर्णय आफै गर्न सक्ने आफ्नो स्थानको विकासको निर्णयमा सहभागि हुन पाउने अधिकार र जनताको भलो हुने गरि संचालन नगरेको राज्य प्रणालि समेत परिवर्तन गर्न सक्ने अधिकार स्थापित भएको अवस्थामा वास्तवमै सावैभौमसत्ता सम्पन्न जनता भन्ने सिद्धान्तको व्यवहारीक पक्ष लागु भएकोछ । त्यसैले नयाँ संविधानले दिएको नागरिक अधिकार, सम्मानित सर्वोच्च अदालतबाट प्रतिवादित नजिर र विगतको प्रचलन समेतलाई मध्यनजर गर्दै यस परियोजनाको जुनसुकै निर्णय गर्दा स्थानिय नागरिकको सहभागीता, सहमति अनिवार्य रहने गरि मिति २०७१।८।१६ मा भएको साविक खोकना गा.वि.स.को निर्णयलाई मूल आधार मानी छलफल गर्नु पर्ने साथै २०७१।१०।०४ गते आयोजनाको कार्यालयमा भएको निर्णय निर्णयमा पुनः छलफल गर्नुपर्दछ ।

(२) प्रस्तावित परियोजनामा नेपाल सरकारले अग्रसरता लिएको भएता पनि यस परियोजनाको उदेश्य नाफामुखी रहेको र निजि क्षेत्रको समेत सहभागितामा हुने सम्भावना रहेकोले स्थानिय नागरिकको प्रत्यक्ष सहभागितामा स्थानिय गुठि, नागरिक समाज, राजनैतिक र सरोकार समिति समेतको सहमतीमा सयुक्त रुपमा कम्तीमा गा.वि.स.को मुल्याडकन लाई टेक्दै प्रचलित मुल्य वृद्धि र वजार मुल्यलाई समेत मध्यनजर राखी विभिन्न विकल्पहरु माथि छलफल गरी आवश्यक छलफल गर्नु पर्ने ।

३) माथि उल्लेखित चरणहरु पूरा गरी आयोजना संचालन हुने भएमा पनि स्थानिय सरकारको रुपमा गा.वि.स.को पहलमा मूल्याङ्कन समितिले विगतमा निर्धारण गरेको मूल्याङ्कन भन्दा हाल आयोजनाले निर्धारण गरेको मुआब्जा मुल्य एकदम न्युन रहेकोले सो मुआब्जा रकम स्वीकार्य नरहेको । यसका साथै जग्गाको मूल्य निर्धारण गर्दा सबै जग्गा पर्ने र केही जग्गा पर्नेको हकमा बाहेक बाटो भएको

र नभएको जग्गामा विगतमा पेश गरेका मागलाई कायम गरी कम्तीमा स्थानिय सरकार गा.वि.स.को निर्णय अनुसार गरिएको मूल्य निर्धारणलाई न्युनतम आधार मानी निजि क्षेत्रले परियोजना संचालन गर्ने भए स्थानिय आदिवासी, सर्वदलीय समन्वय समिति, जनसरोकार समिति र परियोजना संचालक बिच पुनः छलफल गरि मात्र मूल्य निर्धारण गरी मुआब्जा वितरण गर्नु पर्ने ।

साथै हामी खोकनाका आदिवासीहरुको जग्गा राज्यबाट निम्न उद्देश्यका लागि पटक पटक अधिग्रहण गरिएको छ ।

- क) चन्द्रज्योति पावर हाउसबाट सिंहदरवार लिएको हाईटेन्सन लाईनको लागि गरिएको अधिग्रहण,
- ख) तत्कालिन शाही नेपाली सेनाबाट प्यारागलाईडिङ्गका लागि गरिएको अधिग्रहण,
- ग) खोकना कुष्ठरोगी खानाको व्यवसायिक तालिम केन्द्रका लागि गरिएको अधिग्रहण,
- घ) सैवू भैसेपाटीको रेडियो स्टेशनको लागि गरिएको अधिग्रहण,
- ङ) खानेपानी संस्थानले पाईप लाईन तथा रिजर्भ टैंकीको लागि गरिएको अधिग्रहण आदि

यसरी राज्यलाई विकास निर्माणका लागि खोकनाका आदिवासीहरुले पटक पटक जग्गा उपलब्ध गराई सकिएको भएता पनि सो अधिग्रहणबाट खोकनाका आदिवासीहरुले उल्लेख्य लाभ हासिल गर्न नसकिएको र राज्यबाट हामीहरुलाई सधैं उपेक्षित गरिआएको हुँदा उपरोक्त अनुसार स्थानियको माग सम्बोधन हुने गरि पुनः छलफल नगरेमा तथा स्थानिय सरकारको निर्णय उल्ट्याउने कार्य गरेमा वा एकतर्फि रुपमा निर्णय गरि स्थानिय जनतालाई निर्णय लादने प्रवृति देखिएमा जनसरोकार समितिले स्थानिय जनताको हकहित सुरक्षित गर्नका लागी कानूनी उपचारको बाटो अवलम्बन गर्न तथा कडा आन्दोलन गर्न बाध्य हुनेछौ ।

बोधार्थ

- (१) साविक खोकना गा.वि.स. (हाल कार्यविनायक न.पा. वडा नं. ६, ७, ८ र ९) ललितपुर ।
- (२) काठमाण्डौ तराई मधेश फाष्ट ट्राय्क आयोजनाको कार्यालय, बानेश्वर ।
- (३) जिल्ला प्रशासन कार्यालय ललितपुर ।
- (४) क्षेत्रिय प्रशासन कार्यालय हेटौडा, मकवानपुर ।

निवेदकहरु

१. रविन्द्र महर्जन, अध्यक्ष, जनसरोकार समूह, खोकना
२. नेपाल डंगोल, संयोजक, फाष्ट ट्राय्क समन्वय समिति, खोकना
३. श्याम कृष्ण महर्जन, (ए.नेकपा माओवादी), सदस्य फाष्ट ट्राय्क समन्वय समिति, खोकना
४. ज्ञान भक्त डंगोल, (नेकपा एमाले), सदस्य फाष्ट ट्राय्क समन्वय समिति, खोकना
५. धर्मनाथ डंगोल, (क्रान्तिकारी नेकपा-माओवादी), सदस्य फाष्ट ट्राय्क समन्वय समिति, खोकना
६. बेखारत्न डंगोल, (संघीय समाजवादी फोरम, नेपाल), सदस्य फाष्ट ट्राय्क समन्वय समिति, खोकना

लगायत तपसिल अनुसारका सम्पूर्ण प्रभावित सरोकारवालाहरु

समेत

बेखारत्न डंगोल (महर्जन), सदस्य, नेपाली कांग्रेस

नेपाल सरकार
आर्थिक पूर्वाधार तथा वित्तियत मन्त्रालय
काठमाडौं, पराई/मवेश फाँट इयाक-१०२७ आराजवा
कर्णपुरी

०६०२/१२/१७

दस्तावेज नं० १८४
काठमाडौं, पराई/मवेश फाँट इयाक-१०२७ आराजवाको कार्यालय, बाराेश्वर

नेपाल सरकार
मृदा मन्त्रालय
जिल्ला प्रशासन कार्यालय
ललितपुर

जिल्ला प्रशासन कार्यालय, ललितपुर
दस्तावेज नं० : ५५५१ दिता २०७२/१२/१७ बुधवार